ÚVOD DO HISTÓRIE OŠETROVATELSTVA

Ivica Gulášová

7: 1-200, 2005
ISSN 1212-4117

Stredná zdravotnícka škola Petra Fouriera, Bratislava
Trnavská univerzita – Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, katedra ošetrovateľstva

1. ÚVOD

1.1. Ošetrovateľstvo je múdrosť, láska a pomoc (Farkašová, 2001)

Ošetrovateľstvo je nielen mimoriadne náročné povolanie, ale je to potrebné a radostné poslanie, v ktorom sa spája majstrovstvo odborných úkonov s ochotou pomáhať ľuďom a pracovať v ich prospech.

Dnešné ošetrovateľstvo je veľmi vzdialené od toho, ako sa praktizovalo pred 50 rokmi. V súčasnosti sa ošetrovateľstvo utvára ako veda. Ošetrovateľská prax je dynamický proces, ktorý sa neustále vyvíja a zdokonaľuje. Popri technických vymoženostiach, ktoré ťažkú prácu sestrám uľahčujú, a nových vedeckých poznatkov, ktoré ju zdokonaľujú, citlivý a ľudský prístup k trpiacemu zostane vždy prvoradou zložkou ošetrovateľskej starostlivosti. Keďže sa ošetrovateľstvo považuje za odbor, musí byť vedecky podložené a musí sa formovať na vedeckých základoch. Preto sa rozvoj ošetrovateľských teórií stáva jedným z východísk zmien ošetrovateľského vzdelávania a následnej ošetrovateľskej praxe. Aby sme mohli porozumieť ošetrovateľstvu dneška, musíme porozumieť najskôr jeho minulosti.

Vývoj ošetrovateľstva je úzko spätý so spoločenským, hospodárskym i politickým vývojom v spoločnosti a súvisí aj s rozvojom poznania vedy a techniky. Dejiny ošetrovateľstva nemôžu byť oddelené od všeobecných dejín, pretože starostlivosť o chorých je súčasťou činnosti ľudskej spoločnosti a je touto spoločnosťou ovplyvňovaná. Pri štúdiu histórie ošetrovateľstva sa ako najvhodnejšie javí delenie na jednotlivé etapy z pohľadu chronologickej postupnosti tak, ako sa ošetrovateľstvo postupne konštituovalo a profilovalo.

Historický vývoj ošetrovateľskej starostlivosti ovplyvňovali rôzne podmienky. Veľký vplyv na jeho rozvoj mali najmä náboženstvá, tradície, vojna, rozvoj medicíny a celková zdravotná úroveň obyvateľstva. Z historického hľadiska ošetrovateľstvo možno rozdeliť do troch základných období: ošetrovateľstvo neprofesionálne, charitatívne a ošetrovateľstvo profesionálne.

- a) Neprofesionálne - ľudové ošetrovateľstvo – zahŕňa obdobie pred našim letopočtom až po

obdobie ranného kresťanstva asi v roku 500 n. l. Charakterizovať ho možno ako tradičný systém ošetrovateľstva, opatrovania, v ktorom človek ošetruje seba, ošetruje rodinu v prípade komunity.

- b) Charitatívne ošetrovateľstvo – možno situovať do obdobia od roku 500 n. l. až do polovice 19. storočia. Charakterizovať ho možno ako vykonávanie fyzickej starostlivosti o telo, a hlavne starostlivosť o dušu vymedzeným skupinám ľudí, ktorú poskytovali prevažne členovia reholí.
- c) Profesionálne ošetrovateľstvo – začiatok tejto etapy vývoja ošetrovateľstva sa datuje do 2. polovice 19. storočia a siaha po dnešok. Jeho rozvoj bol podmienený systematickým vzdelávaním v ošetrovateľstve, v dôsledku rozvoja medicíny a lekárskej techniky.

1.2. Osobnosti, ktoré výrazne ovplyvnili rozvoj ošetrovateľstva

F. Nightingale sa zaujímal o ošetrovanie chorých v Anglicku, Francúzsku i Nemecku. Istý čas strávila v Parížskej nemocnici a v Kraswerthe u Fliednera. V roku 1852 uplatnila svoje vedomosti o ošetrovaní chorých, keď ju prizvali na pomoc do Middlesexu, kde sa vyskytla cholera. Neskôr školoila v nemocnici sv. Thomasa 15 dievčat pol roka starostlivosti o chorých. V roku 1854 na základe poverenia vlády zorganizovala 38 žien, s ktorými odišla do Scutari, do poľného lazaretu, kde bolo 2854 lôžok, za dva týždne bolo hospitalizovaných až 8000 vojakov. Počas nočných obchádzok lazaretu si svietila tureckým lampášom, vojaci ju nazvali „pani s lampou“. Tri roky pred svojou smrťou r. 1907 bola Florence Nightingalová ako prvá žena kráľom Juraom vyznamenaná: „Rad za zásluhy“. Vďaka Florencii Nightingalovej sa ošetrovateľstvo stalo z charitatívnej opatrovateľskej služby skutočne odborným a hlboko ľudským povolaním, pre ktoré boli sestry odborne pripravené teoreticky i prakticky. Preto je považovaná nielen za zakladateľku anglického ošetrovateľstva, ale i moderného ošetrovateľstva (Musilová, 1993).

N. I. Pirogov založil roku 1867 prvú ošetrovateľskú školu v Moskve. Výrazne ovplyvnil vývoj ošetrovateľstva.

Henry Dunant (1828-1920) pracoval ako dobrovoľný sanitár v bitke pri Solferíne v Taliansku v r. 1859, kde zriadil lazaret a zorganizoval dobrovoľníkov z radov civilného obyvateľstva na pomoc raneným (Gulášová, 2004). K tejto aktivite ho inšpirovala činnosť Florence Nightingalová v čase krymskej vojny. Na základe týchto skúseností inicioval roku 1863 založenie medzinárodnej organizácie Červený kríž. Táto organizácia prispela k rozvoju ošetrovateľstva tým, že zabezpečuje nielen prvú pomoc raneným vo vojne, ale aj odbornú prípravu dobrovoľných ošetrovateľov. H. Dunant sa zaslúžil aj o založenie národných spoločností Červeného kríža, ktoré mali realizovať starostlivosť o chorých aj v mierových podmienkach (Kozierová, 1995).

Sestra Fides Dermeková je pokladaná za priekopníčku slovenského ošetrovateľstva, bola riaditeľkou ošetrovateľskej školy a vyučujúcou ošetrovateľskej teórie, praxe a ošetrovateľskej etikety a etiky. Pôvodným povoláním pedagogička. Sestra Fides Dermeková bola, kedy kláštor i ošetrovateľská škola boli zrušené, presunutá do Zlatých Moraviec, kde v roku 1957 zomrela.

2. 1. Neprofesionálne ošetrovateľstvo

Neprofesionálne ošetrovateľstvo a opatrovateľstvo bolo tradičným systémom starostlivosti, v ktorom človek opatroval sám seba, rodinu a komunitu. Dominantné postavenie pri ošetrovaní a opatrovaní chorých a nevládných zaujímali predovšetkým ženy (Přikrylová, 1995). Na liečenie sa používali najčastejšie prírodné zdroje, rastlinné masti a masáže. Niektorí ľudia verili, že choroby spôsobujú zlí duchovia. Táto viera v negatívnu moc zlých duchov dávala možnosti rozvoja a rozširovania pôsobnosti šamanov, ktorí „liečili“ chorých prostredníctvom rôznych rituálov, ktorými mali vyhnúť z tela zlého ducha, ktorý spôsobil ochorenie. V tomto období sa ošetrovanie chorých vykonávalo v prevažne miere v domácnostiach. Takýto spôsob ošetrovania pretrvával až do príchodu kresťanstva.

2.1.1. Neprofesionálne ošetrovateľstvo v staroveku

Život ľudí v najstarších dobách bol poznačený bojom o existenciu v primitívnych podmienkach a sprevádzaný bol rôznymi chorobami. Proti chorobám sa využívali skúsenosti z pozorovania účinkov bylín, vody, slnka na ľudský organizmus. Tieto skúsenosti boli postupne odovzdávané ďalším generáciám. Choroba však bola opradená tajomstvom, mystičnom a prisudzovaná bola nadprirodzeným silám. Starostlivosť o chorých, trpiacich, starých, umierajúcich i pomoc pri pôrodoch poskytovali ženy, príslušníčky rodín, rodov či kme-

ňov. Z tohto obdobia neexistujú písomné dokumenty či záznamy o ošetrovaní či ošetrovateľstve. Najstarší záznam o reprezentantke liečiteľstva a ošetrovateľstva je z Egypta z obdobia okolo roku 3000 pr. n. l., ktorá pri starostlivosti o chorých využívala rôzne druhy rastlinnej liečby, masáže aj diét. Egyptská kráľovná Hatiepsut, ktorá vládla v rokoch 1503 až 1482 pr. n. l., založila tri zdravotnícke školy, kde mohli spoločne študovať ženy i muži. Egypťania pri svojich chrámoch zriaďovali aj nemocnice, kde ošetrovanie poskytovali kňazky, ktoré zaujímali v spoločnosti výnimočné postavenie. Liečiteľská prax tu mala charakter mágie, čarodejníctva, spôsob ošetrovania však nie je známy. Starí Gréci prevzali egyptský ošetrovateľský a liečiteľský systém, ich lekárstvo však bolo na vysokej úrovni. Liečiteľské a lekárske povolanie mohli vykonávať iba muži, napr. keď v Aténach vykonávala liečiteľstvo žena, hrozila jej poprava. Grécke lekárstvo i hygiena postupne prenikali aj k ostatným národom, Gréci boli aj prvými lekármi v Ríme. Ku koncu staroveku sa začali v Ríme budovať zariadenia, ktoré tvorili základ dnešnej nemocnice. V gréckej a rímskej kultúre ošetrovateľstvo ako povolanie nebolo známe, ženy však mohli pracovať ako pomocníčky lekárov, s ktorými spolupracovali a starali sa o chorých ľudí. Obe tieto kultúry prispeli hlavne k rozvoju poznatkov o liečiteľstve, pričom dôraz sa kladol na prevenciu formou otužovania, telesných cvičení, na osobnú i komunálnu hygienu. Vznik kresťanstva priniesol aj postupnú zmenu v ošetrovaní a liečení. Cirkevné rehole, ktoré cirkev zakladala, si ako jednu zo svojich činností vymedzili starostlivosť o chorých. Možno teda konštatovať, že v staroveku:

- ošetrovateľstvo ako také neexistovalo
- ľudia poznali a využívali liečivé účinky bylín, vody, slnka
- prevládalo ľudové ošetrovateľstvo
- svojpomoc, vzájomná pomoc a podporné vzťahy existovali v rámci rodín a komunít a vedomosti boli odovzdávané prevažne ústnym podaním ďalším generáciám matka - dcere, otec – synovi.

Metódy ošetrovateľstva a liečiteľstva majú svoj pôvod v empirických poznatkoch, svojpomoci a pomocných vzťahoch (Kafková, 1992).

2. 2. Charitatívne ošetrovateľstvo – obdobie stredoveku

2.2.1. Situácia vo svete

V stredoveku predstavovala cirkev hlavnú kultúrnu silu. Náboženstvo určovalo aj postoj človeka k zdraviu, choroba bola prijímaná pokorne, ako vec daná od boha. Kresťanstvo si určilo

za jednu zo svojich základných úloh dobročinnú starostlivosť o chorých, starých, opustených, vdovy a siroty. V stredoveku sa začali budovať prvé špitály, spravidla boli spojené s kaplnkou, kostolom či kláštorom. Tieto špitály mali prevažne charakter sociálno-charitatívny, menej opatrovateľský a liečebný, pretože okrem chorých osôb tam boli prijímaní aj tuláci, bezmocné osoby a chudobní ľudia. Niektoré špitály slúžili aj ako útulky pre kupcov a pocestných, iné zas boli vyhradené schudobneným mešťanom. Do opatrovania boli prednostne brané osoby, ktoré si to „províziou“ prednostne zakúpili v špitáli doživotne stravu, byt a opateru. Až po nich prišli na rad chorí a nemajetní ľudia. Cirkevné mužské a ženské rehole a rády sa postupne začali zaoberať opatrovníctvom a ošetrovateľstvom. V roku 1807 vyšla vo Frankfurte kniha Franza Christiana Kruegelsteina „Učebnica všeobecného opatrovníctva“, ktorej kapitoly obsahujú konkrétne poučenie pre opatrovníkov, napr. ako sa má opatrovník chrániť pred nákazou, ako má podávať lieky a pokrmý chorým, aká má byť poloha lôžka pre chorých, ako má opatrovník pozorovať chorého a ako pozorovanie „odovzdávať“ ostatným opatrovníkom a lekárom.

Vedomosti potrebné pre opatrovnícku činnosť však boli uplatňované len v niektorých špitáloch a niektorými cirkevnými rehoľami. V ostatných špitáloch mali opatrovníci skôr funkciu strážcov chorých. Milosrdní bratia začlenili do práce vo svojich špitáloch nielen opatrovnícku činnosť, ale aj liečebnú, a preto sa u nich začal pozvoľna meniť charakter charitatívno-sociálnej práce. Zvyšovala a zlepšovala sa starostlivosť o chorých. Možno teda konštatovať, že v stredoveku:

- ošetrovateľstvo malo skôr podobu opatrovníctva,
- opatrovníctvo malo viac charitatívno-sociálny charakter než ošetrovateľský,
- bola prvoradá starostlivosť o dušu, a až potom starostlivosť o telo,
- opatrovateľstvu, napriek tomu, že mu chýbali vedomosti a zručnosti, bola ochota pomáhať a chcenie, bez ktorých by nevznikli základy pre prvodobé ošetrovateľstvo.

2.2.2. Situácia na Slovensku

Na území Slovenska bol roku 1095 založený prvý špitál v Bratislave, ďalšie vznikli v 12. storočí v Kežmarku, Levoči a ďalších mestách ako súčasť kláštorov alebo katedrál. Slúžili viac ako útulky pre chudobných (charita), opatrovateľská starostlivosť bola minimálna, poskytovaná osobami bez vzdelania či špeciálneho výcviku.

Charitatívne ošetrovateľstvo sa vyvíjalo spolu s kresťanstvom. Na Slovensku to bolo od roku 863. Svoju pozornosť sústredilo na špecifické skupiny ľudí – chorých, chudobných a opustené deti. Kresťanstvo vytváralo podmienky pre vznik útulkov, rozvíjalo kláštorné liečiteľstvo a zriaďovalo prvé nemocnice. Liečiteľskú a ošetrovateľskú starostlivosť vykonávali členovia mníšskych reholí. Prvé kláštory na Slovensku založili benediktíni v roku 1000 na Zobore v Nitre, v roku 1288 bola založená rehoľa antonitov na Spiši, ďalej alžbetínsky z rádu sv. Alžbety a rád milosrdných bratov, ktorého hlavným predstaviteľom je Ján z Boska.

Za prvé školy, zamerané na poskytovanie ošetrovateľskej starostlivosti, možno považovať ráhojičské školy, zriaďované v 16. a 17. stor. na našom území v Bratislave, Levoči, Banskej Bystrici. Od roku 1620 vykonávali opatrovníctvo aj milosrdní bratia, ktorí sa starali o telesné a duševné chorých a hlavne o chudobných bez rozdielu vierovyznania. Každý novic sa musel 1 rok zapracovávať, až potom zložil sľub a venoval sa samostatnému opatrovateľstvu. Milosrdní bratia zakladali aj ďalšie špitály a postupne prepracovávali zásady opatrovania a ošetrovania. Zo ženských reholí sa opatrovateľstvu okrem klarisiek venovali od polovice 17. stor. aj cisterciánky, voršilký, alžbetínsky, ktoré pri svojich kláštoroch mali vybudované aj špitály. V 17. stor. v podtatranskej oblasti bol objavený spôsob získavania limbového a kosodrevinového oleja, ktorý starí olejkári rozšírili do používania v liečiteľstve a opatrovateľstve v Európe. V tomto období sa stal u nás známy fráter Cyprián v Červenom Kameni, ktorý okrem chirurgických zákrokov v liečiteľstve propagoval rôzne čaje.

V r. 1665 bola na našom území epidémia cholery, v rokoch 1679-80 epidémia moru. V boji proti nim však boli lekárske i ošetrovateľské vedomosti bezmocné.

Obdobie osvietenstva prinieslo pokrok v zdravotnej starostlivosti tereziánskymi a jozefínskymi reformami, ktoré obmedzili moc cirkvi a znamenali pozvoľné zlepšovanie starostlivosti o chorých.

Rok 1753 – bola stanovená funkcia mestského fyzika („Fyzikus“), čo bol civilný lekár, ktorý sa staral o zlepšenie hygieny. Zdravotný personál bol podriadený predsedovi rišskej zdravotnej komisie.

V roku 1770 bola založená Lekárska fakulta na Trnavskej univerzite, ktorá poriadala aj kurzy pre ráhojičov – chirurgov, pre lekárnikov a na chirurgicko-pôrodnú katedru 6 týždňové kurzy pre pôrodné baby.

V 17. a 18. stor. špitály poskytovali už pravidelnú lekársku a ošetrovateľskú starostlivosť.

Od polovice 18. stor. sa začali zakladat' prvé „všeobecné“ nemocnice, kde boli štyri ošetrovacie triedy: chorí v prvej triede platili 45 grajciarov za jeden deň, chorí v druhej triede platili 24 grajciarov za jeden deň, chorí v tretej triede platili 10 grajciarov za jeden deň, pobyt v štvrtej triede bol bezplatný.

Z rozhodnutia cisára Jozefa II. boli do všeobecných nemocníc sústredené drobné špitály a niektoré špitály boli zrušené. V nemocničných izbách boli lôžka podľa predpisu vedľa seba na vzdialenosť 2 topánok, medzi posteľami boli otvorené skrinky pre osobné potreby chorých, nad lôžkami boli čierne tabule s číslami chorých a poznámkami o ich liečbe. Na jednej izbe bolo 29 lôžok, svietilo sa olejovými lampami, kúrilo sa drevom. Chorí jedávali z cínových tanierov. Izby pre prvú a druhú triedu boli lepšie vybavené, chorí tu k jedlu dostávali celý príbor. Podľa rozhodnutia Márie Terézie sa prednášok na lekárskech fakultách mohli zúčastňovať aj ránhojči a pôrodné baby.

2.2.3. Situácia v Čechách

Veľkou postavou začiatkov českého ošetrovateľstva bola Anežka Přemyslovna, sestra českého kráľa Václava I., ktorá založila v Prahe niekoľko kláštorov, prvý v roku 1233 „U sv. Haštala“, ktorého súčasťou bol aj špitál. O rok neskôr bol špitál premiestnený do novozaloženého kláštora sv. Františka, kde bola Anežka abatýšou. Anežka založila aj kláštor klarisiek a vypracovala pravidlá pre opatrovanie chorých a chudobných. Považovaná je za zakladateľku českého ošetrovateľstva. K opatrovateľskej službe v špitáloch konanej príslušníkmi a príslušníkmi rôznych reholí a rádov sa postupne dostávali aj civilné osoby.

K opatrovníctvu ich viedli rôzne pohnútky, napr. potreba konať skutky milosrdenstva, obetovanie sa a utrpenie ako cieľ života, láska k Bohu. Medzi personálom špitálov sa okrem príslušníkov reholí objavujú i jedinci poznačení hanbou, trestanectvom, či prostitúciou, ale aj ich bývalí sluhovia a slúžky. Pri liečení chorôb pomáhali ľudom masťkári, bylinkári, potulní chirurgovia, babice. Samoukmi v lekárstve sa stavali kňazi a mnisi, ktorí vedeli čítať a písať a študovali existujúce lekárske spisy. V roku 1348 bola založená Karlova univerzita v Prahe, v roku 1545 dekrétom tridentského koncilu sa zamedzilo tzv. „návštevné opatrovníctvo“ a stanovilo každému ženskému spolku pôsobenie v kláštore. Od 16. stor. bolo v špitáloch zavedené osobitné oblečenie pre personál a bola vymedzená denná služba i čas odpočinku.

Na Karlovej univerzite v Prahe sa Dr. Joachim Vrabec pokúšal presadiť, aby na lekárskej fakulte

prebiehali školenia opatrovateľského personálu. Jeho prednášky boli zamerané na stravu, hygienu, klyzmy a iné procedúry, ktoré mohli muži a ženy pri opatrovaní vykonávať. Tieto prednášky boli však r. 1789 dvorským dekrétom pozastavené.

2.3. Profesionálne ošetrovateľstvo – obdobie novoveku

Profesionálne ošetrovateľstvo sa vyvíjalo spolu s medicínou a so vznikom nemocníc, zvlášť mestských. V nemocniciach ošetrovali rehoľné sestry a civilné ošetrovateľky. O reformáciu ošetrovateľstva sa zaslúžila Florence Nightingalová. Profesionizáciu ošetrovateľstva ovplyvnili osobnosti, ktorých činnosť bola motivovaná utrpením ranených na bojiskách: ruský chirurg Nikolaj Ivanovič Pirogov, Florence Nightingalová a švajčiarsky kupec Henri Dunant.

2.3.1. Situácia vo svete

V 19. storočí v novoveku sa začal rozmach budovania nemocníc, ktoré postupne prechádzali do správy mesta, alebo štátu. Začala sa organizovať ženská ošetrovateľská služba, vychádzajúc z faktu, že žena svojimi prirodzenými vlastnosťami má najlepšie predpoklady pre ošetrovanie nielen chorých v nemocnici, či v domácnostiach, ale aj na bojiskách. Vznik tejto kvalitatívnej zmeny v opatrovníctve je prisudzovaný obdobiu krymskej vojny (1853-1856). Myšlienku uplatniť na bojisku ženy ako opatrovateľky presadil N. I. Pirogov – ruský chirurg. Pirogovu myšlienku podporoval arcivojvoda Mikuláš a arcivojvodkyňa Helena Pavlovna, ktorá zorganizovala 32 (tj. 1 čatu) opustených žien, ktoré po zaškolení boli odoslané na front ako dobrovoľné ošetrovateľky. Tu ich prevzal Pirogov, ktorý ich doškolil v obväzovaní, sádrovaní, jednoduchých chirurgických výkonoch a asistencii pri zákrokoch. Potom ošetrovateľky rozdelil do rôznych bojových línii. (Ruské dobrovoľné ošetrovateľky mali ako prvé spoločnú uniformu: hnedé šaty s bielymi manžetami, biely čepiec na predpísanom hladkom účese, bielu zásteru s veľkými vreckami, zlatý kríž na bledomodrej stužke a sivý plášť, ktorý značil vojenskú príslušnosť k pechote.)

Nezávisle na tomto hnutí uplatňovala rovnaké úsilie na druhej strane, tj. na západnej strane frontu, Florence Nightingalová, zakladateľka moderného anglického ošetrovateľstva, priekopníčka starostlivosti o chorých. F. Nightingalová zorganizovala v Scutari ošetrovateľskú službu, zaviedla ošetrovanie ranených, dbala na ich hygienu i hygienické opatrenia v lazarete. Pokles úmrtnosti vojakov na oboch stranách frontu bol priznaný ošetrovateľkám, ktoré v improvizovaných pod-

mienkach lazaretu pomáhali pri operáciách, ošetrovali rany, starali sa o hygienu chorých a ranených vojakov, zabezpečovali hygienu prostredia lazaretu.

F. Nightingalová dostala za svoju činnosť v krymskej vojne finančnú odmenu od vlády, z ktorej v roku 1860 založila v Londýne pri nemocnici sv. Thomasa prvú ošetrovateľskú školu, zameranú na prípravu sestier pre nemocničnú službu (Gulášová, 2004). Ako prvá zdôraznila, že pre ošetrovanie chorých je u ošetrovateľky žiaduca kombinácia intelektuálnych a praktických zručností, preto požadovala pre ošetrovateľstvo ženy inteligentné a osobitne vyškolené, pre ktoré bude ošetrovanie chorých povoláním a za ktoré budú platené.

Druhá polovica 19. stor. vo všeobecnosti znamenala veľký pokrok pre ošetrovateľstvo, vznikla prvá ošetrovateľská škola v Londýne i v ďalších krajinách, pretože boli položené základy ošetrovateľstva ako profesie, vznikla medzinárodná organizácia dobrovoľníkov pre poskytovanie pomoci i prvá medzinárodná organizácia sestier. Preto sa do tohto obdobia situuje i počiatok profesionalizácie ošetrovateľstva. Na týchto základoch sa začalo budovať ošetrovateľstvo v 20. storočí.

2.3.2. Situácia na Slovensku

V druhej polovici 19. stor. poskytovali na Slovensku i v Čechách ošetrovateľskú starostlivosť v nemocniciach prevažne rehoľné sestry a malé množstvo civilných pracovníkov, ktorí neboli vzdelaní, iba zacvičovaní priamo v nemocnici. Budovanie nemocníc a pokrok v medicínskych poznatkoch si však i tu postupne vyžadovalo potrebu systematickej, odbornej prípravy ošetrovateľského personálu. Medzi osobnosti, ktoré sa pričínili o rozvoj ošetrovateľstva chorých a trpiacich, patrí Janka Hrebendová, ktorá bola prvou organizátorkou ošetrovania ranených na bojisku. Narodila sa v roku 1812 v Sobotišti. Bola dcérou kňaza, učiteľa Pavla Bôrika. Základné liečiteľské poznatky si osvojila od svojho manžela, lekára (Gulášová, 2004). V roku 1872 založil Ján Ambro v Bratislave „Kráľovskú babskú školu“. Bol to 4 mesačný kurz, ale pokrok bol v tom, že sa tu spájala teoretická a praktická výučba.

Rok 1918 – na Slovensku vznikli pre prípravu rehoľných ošetrovateľiek 2 cirkevné ošetrovateľské školy v Bratislave a v Košiciach. Bratislavská vznikla pri štátnej nemocnici a viedli ju sestry sv. Vincenta. V štátnej nemocnici sa konal aj výcvik pomocných ošetrovateľov. Druhá polovica 19. stor. vo všeobecnosti znamenala veľký pokrok pre ošetrovateľstvo, vznikla prvá ošetrovateľská škola v Londýne i v ďalších krajinách, pretože

položené boli základy ošetrovateľstva ako profesie, vznikla medzinárodná organizácia dobrovoľníkov pre poskytovanie pomoci i prvá medzinárodná organizácia sestier. Preto sa do tohto obdobia situuje i počiatok profesionalizácie ošetrovateľstva. V roku 1919 – v Martine vznikla z iniciatívy E. Marótky–Šoltésovej a spolku Živena prvá dvojročná krajská škola pre ženské povolania, ktorá sa v roku 1925 zmenila na dvojročnú krajskú školu pre sociálno-zdravotnícke pracovníčky v Bratislave, vznikla Lekárska fakulta Univerzity Komenského. Na Slovensku bolo iba 25 lekárov.

V Bratislave a Košiciach pôsobili 2 „babské školy“ pre prípravu pôrodných asistentiek, na vzdelávanie civilných ošetrovateľiek škola neexistovala. Kongregácia milosrdných sestier sv. Kríža mala záujem poriadat' ošetrovateľské kurzy, preto bola v októbri 1927 vyslaná sestra Fides Dermeková na nemeckú ošetrovateľskú školu do Prahy, aby tu získala odbornú kvalifikáciu, lebo na Slovensku nebolo ani ošetrovateľských sestier, ani učiteliek ošetrovateľstva. Sestra Fides Dermeková absolvovala po skončení ošetrovateľskej školy v Prahe ročnú prax v nemocnici v Bratislave. Kongregácia milosrdných sestier získala 15.3.1929 povolenie organizovať ošetrovateľské kurzy a založiť ošetrovateľskú školu. Sestra Fides Dermeková sa stala predstavenou sestier na internej klinike Fakultnej nemocnice a prevzala vedenie kurzu pre 20 ošetrovateľiek. Druhý kurz prebiehal od 3.2. do 9.6. 1931 a oba kurzy skončili štátnymi záverečnými skúškami; v novembri 1931 otvorili 2 ročnú ošetrovateľskú školu, ktorá ako prvá vzdelávala aj civilné ošetrovateľky. Roku 1933 vznikla v Martine prvá ošetrovateľská 2 ročná škola, ktorá pripravovala iba civilné ošetrovateľky. Ďalšie školy pre prípravu stredných zdravotníckych pracovníkov vznikli na Slovensku až v roku 1945. Prehľad zdravotníckeho školstva na Slovensku po roku 1948: rok 1948 – ošetrovateľské školy boli zriadené do systému odborných škôl; rok 1951 – učebné osnovy boli obohatené o všeobecnovzdelávacie predmety, výučba upravená na 4 roky a končí sa maturitou; rok 1960 – inštitút pre ďalšie vzdelávanie stredných zdravotníckych pracovníkov umožnil ďalšie vzdelávanie sestier, koncipuje sa vysokoškolské vzdelávanie pre učiteľky odborných predmetov; rok 1968 – zriadený 2 ročný študijný odbor „nižší zdravotnícky pracovník“; rok 1984/85 – aplikácia novej koncepcie, podľa ktorej sa prax považuje za teoreticko-praktický predmet; rok 1990 – zriaďovanie cirkevných škôl, nová koncepcia – vyššie odborné štúdium na stredných zdravotníckych školách – diplomovaná sestra v rôznych odboroch.

2.3.3. Situácia v Čechách

V roku 1874 vznikla prvá česká ošetrovateľská škola, jediná v Rakúsku, o vznik ktorej sa zaslúžili Karolína Svetlá, Eliška Krásnohorská a Dr. V. Jánovský. Odborná výučba tu prebiehala podľa učebného plánu a osnov vo forme krátkodobých kurzov a bola bezplatná. Teoretická časť bola doplnená praktickou, ktorá sa realizovala v mestskom chudobinci.

V roku 1916 boli pri všeobecnej nemocnici v Prahe založené 2 ošetrovateľské školy, v jednej sa vyučovalo v českom a v druhej v nemeckom jazyku.

3. ZÁVER

Publikace se zabývá vývojem ošetrovateľství ve světě, na Slovensku a v Čechách. Charekterizuje jednotlivé fáze vývoje tohto oboru s tým, že je patrný vývoj od laické pomoci až k súčasnému vedeckému pojetí tohto oboru.

LITERATÚRA

- Bokesová-Uherová, M. 1989:** Dejiny zdravotníctva na Slovensku. Martin, Osveta, str. 39
- Puínová, N., Sutchilffová, J. 1997:** História medicíny. Bratislava, Slovart, str. 146-150
- Farkašová, D. et al. 2001:** Ošetrovateľstvo – teória. Martin, Osveta,
- Gulášová, I. 2004:** Reformátorka ošetrovania. Historická revue, roč. XV, č. 7-8 str. 12
- Gulášová, I. 2004:** História Červeného kríža. Historická revue, roč. XV, č. 7-8, str. 13
- Kafková, V. 1992:** Z historie ošetrovateľství. Brno, IDV ZP, str.104-110
- Kozierová, B., Erbová, G., Olivierová, R. 1995:**

Ošetrovateľstvo, 1. a 2. diel., Martin, Osveta, str. 385

Musilová, M. et al. 1993: Vybrané kapitoly z ošetrovateľstva. Martin, Osveta, str. 8-11

Příkrylová, L. 1995: Vývoj ošetrovateľství a ošetrovateľského školství. Brno, IDV ZP, str. 62-69

Scott, H. 1994: Kronika medicíny. Bratislava, Fortuna Print, str. 46-51

*Ivica Gulášová,
ivica.gulasova@post.sk*